

satie en de dagelijkse gang van zaken mogelijk. Het Vrouwen-Comité stelde zich op dit punt met het oog op de groeiende kerkelijke tegenstellingen tegen het einde van de negentiende eeuw terughoudend op, daartoe mede gestimuleerd door uitspraken als van A. Kuiper, die de diakones een protestantse non had genoemd. Pas in 1931 werd de band met de Hervormde Kerk geformaliseerd.

Het is enigszins teleurstellend dat aan deze boeiende en veelzijdige beginperiode relatief weinig aandacht wordt geschonken. De eerste vijfenzeventig jaar wordt in tachtig pagina's beschreven, terwijl aan de laatste vijftig jaar 120 pagina's zijn toebedeeld. In zijn verantwoording verklaart Van Lieburg de opzet van zijn boek. Hij kondigt daarin een uitgebreide geschiedenis aan van het vooroorlogs diakonessen-wezen, maar dat is als verklaring voor bepaalde beperkingen van dit gedenkboek 'dat toch vóór alles de geschiedenis van de desbetreffende instelling in beeld wil brengen'(p.9) onbevredigend.

De Tweede Wereldoorlog vervult in het boek een scharnierfunctie; in deze periode werd de diakonessen-inrichting losgesneden van haar Kaiserswerthwortels. Deze overgang van de gesloten gemeenschap van de diakonessen-inrichting naar een modern, democratisch bestuurd ziekenhuis vormt de rode draad in Van Lieburgs beschrijving van Bronovo. Het eerste belangrijke keerpunt binnen deze ontwikkeling ligt al in 1885, toen Bronovo een polikliniek kreeg en opengesteld werd voor chirurgen en klasse-patiënten; een operatiekamer zou spoedig volgen. De eigen dynamiek van de medische wereld (en wetenschap) deed de rest: langzaam werd het ideaal van de diakonessen uitgehold, tot het in de periode na de oorlog naar de marge werd geschoven. Natuurlijk speelden nog andere factoren een belangrijke rol in deze metamorfose, zoals de deconfessionalisering en de algehele verwarring waarin de diakonessen-wereld vlak na de oorlog verkeerde. Bijzonder is het vroege tijdstip waarop de beslissende verandering plaats vond; bij menig andere instantie geschiedde dit enkele decennia later. Het is leerzaam te zien hoe men in de na-oorlogse fusiegolf binnen de gezondheidszorg, heeft getracht de protestants-christelijke identiteit van Bronovo te handhaven. Bronovo werd gedwongen te fuseren met het gereformeerde ziekenhuis Nebo (1972). Deze fusie verliep, in vergelijking met bijvoorbeeld het Rotterdamse Eudokia, soepel, al maakt Van Lieburg gewag van wrijvingen en conflicten, zonder daar overigens nader op in te gaan. Het nieuwe protestants-christelijke ziekenhuis Bronovo\Nebo kreeg een stichtingsvorm, terwijl de verenigingen waarvan beide instellingen waren uitgegaan met behoud van eigen identiteit bleven voortbestaan, zij het met aangepaste doelstellingen. Zo hebben beide verenigingen sindsdien ondermeer als doel de bezinning op nieuwe ontwikkelingen en het zoeken naar oplossingen voor vraagstukken op het gebied van de gezondheidszorg. De moderne ontwikkeling heeft de religieuze component in de gezondheidszorg naar de zijlijn gedrongen, verdwenen is zij in dit geval echter allerm minst!

Bronovo 1865-1990 is een prachtig uitgevoerd en rijk geïllustreerd boek geworden, met een in menig opzicht boeiende en leerzame inhoud. De rijkdom